

فصل نامه علمی تفسیر و تحلیل متون زبان و ادبیات فارسی (دهخدا)

دوره ۱۳، شماره پیاپی ۴۸، تابستان ۱۴۰۰، صص ۱۱۵ تا ۱۴۳

تاریخ دریافت: ۹۷/۱۰/۵، تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۲/۱۳

(مقاله پژوهشی)

نقد و تحلیل ساختار تعلیمی کتاب «نصاب الصبیان» ابونصر فراهی

(مطالعه موردی یک کتاب کودک در نظام آموزشی سبک ستی)

دکتر ابوالفضل غنی زاده^۱، نزهت طاهری فر^۲

چکیده

در این نوشته، یک کتاب کودک (نصاب الصبیان) از دو جنبه شکلی و محتوایی، مورد مطالعه آمایشی _ تحلیلی قرار می‌گیرد. این کتاب در نظام آموزشی ایران اسلامی حدود ششصد و پنجاه سال مورد استفاده قرار گرفته است. با پژوهش انجام گرفته روی ۳۲۱۶ واژه به کار رفته در نصاب الصبیان، در یک بستر آمایشی تحلیل ریخت و محتوا؛ الف- از نظر شکلی؛ بسامد زبانی واژگان، محتوای لغات، قافیه غنی و فقیر، واژگان انسانی و غیر انسانی و همچنین جاندار و غیر جاندار بودن بخش غیر انسانی و ب- از نظر محتوایی؛ موضوع لغات، خوشایندی، ناخوشایندی و خنثایی واژه‌ها، درون‌مایه اخلاقی، تخیلی و عاطفی آن‌ها و همچنین عناصر حرکتی، رنگی و موسیقایی لغات مشخص می‌شود سپس از طریق تعیین بسامد واژگان، عناصر تعلیمی استاندارد و غیر استاندارد کتاب مشخص می‌گردد و در نهایت پس از بررسی‌های لازم، فاصله داشتن این کتاب از معیارهای شعر کودک به اثبات می‌رسد.

کلیدواژه‌ها: شعر تعلیمی، شعر کودک، نصاب الصبیان.

^۱ استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه پیام نور تبریز، تبریز، ایران. (نویسنده مسؤول) ab.gh9966@gmail.com

^۲ دانش آموزخته کارشناسی ارشد گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران. Taherifam@yahoo.com

مقدمه

امروزه کتاب‌ها و نوشته‌هایی که در حوزه‌های آموزشی ایران به‌عنوان ابزار کار مورد استفاده هستند از جنبه‌های مختلف، براساس مدل‌ها و نظریه‌های پذیرفته‌شده دانشگاهی، مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرند و اهداف و کارآمدی کوتاه‌مدت و بلندمدت آن‌ها مشخص می‌گردد؛ اما در گذشته چنین نبوده است و از طریق پژوهش‌های انجام‌گرفته، مشخص شده است که بسیاری از کتاب‌هایی که در نظام آموزشی سنتی قدیم، قرن‌ها مورد استفاده حوزه آموزشی کودکان قرار گرفته‌اند با بسیاری از شاخص‌های مطلوب و پذیرفته‌شده علوم تربیتی همخوانی ندارند.

کتاب نصاب‌الصبیان یکی از همین مواردی است که به‌عنوان ابزار آموزشی در نظام آموزشی ایران مورد استفاده بوده است. این کتاب ساختار منظوم تعلیمی دارد به وسیله ابونصر فراهی نوشته شده و حدود شش‌صد سال در نظام آموزشی جغرافیای بزرگ زبان فارسی (از ایران بزرگ گرفته تا هندوستان) در حوزه سنی کودکان مورد استفاده قرار گرفته است. نظر به اینکه تاکنون پژوهشی در مورد ارزیابی و تعیین مقدار همخوانی آن با شاخص‌های پذیرفته‌شده دانش روانشناختی و علوم تربیتی امروز راجع به آن کتاب آموزشی سنتی انجام نگرفته است در این نوشته سعی می‌شود ساختار شکلی و محتوایی آن با ابزارهای آماری مورد تحلیل قرار گیرد و با معیارهای پذیرفته‌شده شعر کودک مطابقت داده شود.

پیشینه تحقیق

با توجه به بررسی‌های به‌عمل‌آمده، تاکنون تحقیق جامع و کاملی از کتاب نصاب‌الصبیان صورت نگرفته است. حق مطلب این است؛ درباره کتابی که قرن‌ها نه‌تنها در ایران بلکه در ترکیه، هندوستان، افغانستان و ماوراءالنهر، تنها روزنه تعلیم به کودکان تلقی و بخشی مهم از تاریخ ادبیات کودکان محسوب می‌شد، کار تحقیقی-مطالعاتی جدی و گسترده‌ای صورت بگیرد؛ اما متأسفانه، در کتاب‌هایی که در آن‌ها درباره پیشینه ادبیات کودک، مطالعه صورت گرفته است، مانند: «تاریخ ادبیات کودکان ایران»، «کودکان و ادبیات رسمی ایران» و ... تنها به اشاره‌ای گذرا از آن، اکتفا شده است.

تنها مقاله تحقیقی در این مورد، مقاله «۸۰۰ سال از خردسالی تا سالمندی» نوشته علی محمد رفیعی است که در سال ۱۳۸۲ در کتاب ماه کودک و نوجوان، به چاپ رسیده است. رفیعی تا حدودی به جنبه موسیقایی نصاب‌الصیبان پرداخته است. قلم‌زدن ایشان درباره این کتاب، در میان انبوه بی‌توجهی‌ها، قابل تقدیر است.

این تحقیق سعی می‌کند تا به پرسش‌های ذیل پاسخ دهد:

- جنس هنری نصاب‌الصیبان از چه شاخص‌هایی برخوردار است؟
- محتوا، فرم و فن زبانی آن با چه ترسیم نموداری تشریح می‌شود؟
- توفیق آموزشی کتاب بر اساس معماری شعر کودک چگونه ارزیابی می‌شود؟
- با تبیین مأموریت نظام آموزشی زمان، اهداف خرد و کلان نوشته در مقام نقد در جایگاهی قرار دارد؟

روش تحقیق

جستار حاضر به روش تحلیل محتوا که یکی از شیوه‌های متداول روش کیفی است انجام گرفته است؛ همان شیوه پژوهشی که «دانش را در درجه اول از طریق گردآوری داده‌های کلامی یا مطالعه جدی و عمقی موارد و سپس عرضه این داده‌ها به استقراء تحلیلی نتیجه تحقیق را فراهم می‌آورد.» (گال و بورک، ۱۳۸۲: ۶۰)

مبانی تحقیق

در ترکیب و شکل‌گیری پدیده‌های هنری برخی از اجزاء در شکل‌گیریشان نقش اساسی دارند و پایه‌های اصلی تلقی می‌شوند و برخی دیگر فرعی. در این بستر آفرینش، شناخت استوانه‌های اصلی و آشنایی به شکل‌های فرعی، ذهن نقد را به سوی حرفه‌ای شدن رهنمون می‌شود و بی‌گمان آشنایی با نقشه سازه‌های اصلی، پیام ساختار را خوب معنی می‌کند.

در قرن بیستم در حوزه ادبیات، دیدگاه تازه‌ای بر مبنای فاز فکری فوق به وقوع پیوست و نسبت به ساختار یک ژانر هنری از دیدگاه ریخت‌شناسی اظهار نظر شد. در این میان زبان‌شناسان روس و مکتب فرمالیسم روسی در تحول نقد ادبی قرن بیستم سهم به‌سزایی داشتند. هرچند فرمالیسم روسی به دلیل تضاد ایدئولوژیک با مبانی فکری نظام حاکم بر

شوروی، در اواخر ۱۹۲۰ سرکوب و منزوی شد؛ اما میراث فکری آن، الهام‌بخش بسیاری از مکاتب و رویکردهای نقد پس از خود؛ مانند حلقهٔ پراگ، نقد ادبی لهستان، ساختارگرایی فرانسوی و رویکردهای دیگر گردید. (ر.ک: مکاریک، ۱۳۸۴: ۲۰۶) بعدها با قانونی شدن آکادمیک این موضوع به دست سوسور؛ زبان‌شناسی سوئیسی، در سال ۱۹۶۰ حقیقت ساختارگرایی به وقوع پیوست و این مکتب فکری بنیان‌گذاری شد.

اعتقاد مکتب یاد شده بر این بود که از بعد ساختاری می‌توان به انواع ادبی شناسنامهٔ هویتی داد و از آن طریق نیز ریخت‌شناسی نمود. ریخت‌شناسی «واژه‌ای است از اصطلاحات زیست‌شناسی که از ساختمان و شکل ظاهری موجودات زنده (اعم از گیاهان و جانوران) و غیره بحث می‌کند» (سرامی، ۱۳۶۸: ۳).

هدف ساختارگرایان، واکاوی ساختمان و اشکال ظاهری متون و هویت بخشی به آن‌ها بود. این گروه «تمام پدیده‌ها و رخداد‌های عالم را دارای ساختارهای مشخص می‌دانستند» (شایگانفر، ۱۳۸۴: ۸۰) و با این فضای فکری بود که دامنهٔ این رخداد، اکثر علوم را به خود مشغول ساخت و نقل محفل انواع رشته‌های علوم انسانی گردید. در تاریخچهٔ بسیار کوتاه مباحث ساختارگرایی، ژانر هنری (مخصوصاً متون ادبی) بیشتر محور بحث‌ها بوده است.

در بحث ادبی «در حقیقت کار ساختارگرایی، تجزیه ادبیات، تفکیک آثار و انواع ادبی از یکدیگر و تجزیه یک اثر ادبی به اجزای متشکل آن است» (فروزنده، ۱۳۸۷: ۸۷). پژوهش حاضر، ظرفیت ساختارگرایی نصاب الصبیان را بر این تدبیر مورد ارزیابی قرار می‌دهد.

نصاب الصبیان

«نصاب در اصطلاح فقهی، عبارت است از عدد ۲۰۰ که حدنصاب وجوب زکات بر نقره را مشخص می‌کند و چون مجموعه کتاب فراهی با ۲۰۰ بیت فراهم آمده، آن را نصاب نامیده است» (فراهی، ۱۳۷۲: ۶).

این کتاب در قرن هفتم به وسیلهٔ ابونصر بدرالدین مسعود یا محمود یا محمد بن ابوبکر بن حسین بن جعفر فراهی سجزی (م. ۵۶۴۰ ق.) تألیف شد. متن آن در قالب نظم و با هویت آموزشی به سرایش درآمد. مأموریت ذاتی آن، تعلیم لغات سخت عربی است و فعالیت قاموس لغات را به صورت منظوم، به عهده گرفته است. این کتاب «از همان زمان مؤلف با

حسن قبول مردم مواجه شد و در مدت ششصد و پنجاه سال در کشورهای ایران، هندوستان و آسیای صغیر؛ یعنی در هر جا که زبان فارسی نفوذ و رسوخی داشت به عنوان کتاب درسی مورد استفاده قرار گرفت» (فراهی، ۱۳۷۲: ۵). بعدها به جهت تدوین ابزارهای نوین آموزشی از مدار درس خارج و در قفسه‌های تاریخ بایگانی گردید.

جنس هنری

نصاب‌الصبيان را نمی‌توان اثری نامید که در آن آفرینش هنری صورت گرفته است؛ بلکه یک تولید علمی_ آموزشی است که به‌عنوان ابزاری مقطعی برای تأمین بخشی از نیازهای علمی کودکان آن دوره، به کار گرفته می‌شد.

درست است که این کتاب برای تسهیل در یادگیری کودک، از شکل و ساختار منظوم برخوردار است؛ اما عدم توجه به نیازهای روحی و روانی کودک در سرودن اشعار آن، همچنین تناسب نداشتن آن اشعار با ساختار ذهنی کودک «عدم تناسب بین متن و نظامی پردازش کودک» (عبدلی، ۱۳۷۸: ۱۰۸)، سبب شده است فهم این اشعار برای کودکان دشوار نماید و از لذت آن بکاهد. این‌گونه نیست که کودک، تنها از اشعاری که درک می‌کند، لذت ببرد؛ حتی اگر کلماتی را در کنار هم بچینیم که بی‌معنی باشند، به‌صرف داشتن وزن و قافیه، می‌توانند سبب ایجاد انگیزش‌ها و هیجانات روحی در کودکان شوند؛ اما این مسئله در سنین قبل از زبان‌آموزی کودکان صدق می‌کند؛ زیرا با افزایش سن کودک و ایجاد حس کنجکاوی در وی، نسبت به محیط اطراف و آنچه می‌آموزد، تمایل دارد که معنای واژه‌ها را بفهمد.

تلاش کودک برای فهمیدن لغات است که منجر به واکنش ذهنی وی می‌شود. در نصاب‌الصبيان، آموزش لغات زبانی که کودک به‌طور کامل آن را فرا نگرفته است و با الگوهای ذهنی وی همخوانی ندارد، موجب می‌شد کودک طوطی‌وار آن‌ها را حفظ کند زیرا ذهن کودک تنها لغاتی را درک می‌کند که ساده و قابل فهم با شرایط سنی او باشد.

در نصاب‌الصبيان، تکرار لغت‌ها به ایجاد یادگیری ناهشیار (غریزی) در کودک می‌انجامد. از سوی دیگر، معنای خطی و یک‌بعدی واژه‌ها، به کسل‌کننده بودن آن می‌انجامد و مانع

لذت بردن کودک از آن می‌شود. تأکید بیش‌ازحد ابونصر فراهی بر انتقال مفاهیم آموزشی، وی را از عنصر لذت غافل کرده است.

در گذشته، غالباً منظومه‌های آموزشی به نظم سروده می‌شد و یا لااقل جنبه نظم اشعار آموزشی بر جنبه شعری آنان غلبه داشت و علی‌رغم داشتن تعدادی آرایه شعری، از عنصر عاطفه و تخیل و مبانی هنری، به دور بود و نصاب از این قاعده مستثنا نیست. عنصر وزن تنها مقوله چشمگیری است که از مبانی هنر در این نوشته، به چشم می‌خورد و «وحدت تنگاتنگ و سازش [لفظی] میان عناصر، مشخصه [برجسته] زبان گفتاری» آن است. (ر.ک: ویگوتسکی، ۱۳۷۷: ۳۴۰)

از دیدگاه روان‌شناسی هنر، وزن به‌عنوان یکی از عناصر زیباشناختی شعر، تناقض موجود بین واژه‌های شعری آن است. «وزن در ما میل مقاومت‌ناپذیری را برای تقلید به وجود می‌آورد و نه تنها پاهای ما بلکه خود روح ما از آن پیروی می‌کند» (ویگوتسکی، ۱۳۷۷: ۳۸۲).

تقلید کودکان در تکرار و بازخوانی اشعار، برای به‌خاطر سپردن آن‌ها، یکی از مهارت‌هایی است که کودکان از سنین پایین، به‌خوبی از عهده آن برمی‌آیند. خواندن اشعار نصاب‌الصبیان در مکتب‌خانه و تکرار دسته‌جمعی اشعار آن؛ همچنین تقلید از اشعاری که ملای مکتب به کودکان تعلیم می‌داد؛ همه و همه، به همراه اوزانی که تنها عامل جذب کودکان به سمت این اشعار بود، سبب می‌شد کودکان با کمک حافظه نیرومندی که داشتند، از عهده‌ا زبر کردن اشعار دشوار آن برآیند؛ ناگفته نماند، وزن‌های کوتاه، علاوه بر تسهیل در به‌خاطر سپاری ابیات، در کودکان ایجاد نشاط و هیجان می‌کند. باین‌همه بعضی ابیات نصاب، از وزن‌های طولانی و مشکل‌برخوردار است.

زبد: کفک و سنین: قحط و مطا: پشت و جراب: انبان

عزین و غیل و غاب و غیضه و ایک و شریک بیشه

(نصاب‌الصبیان، ۱۵)

قافیه نیز به‌عنوان فرایندی مکانیکی، در شعر کودک، نقش بسیار موثری را ایفا می‌کند؛ چراکه توازن حاصل از حضور قافیه در شعر به کودکان کمک می‌کند تا بتوانند اشعار را آسان‌تر به‌خاطر بسپارند. همچنین، قافیه به کلام منظوم، موسیقی و ریتم می‌دهد.

در گذشته، دلیل استفاده از وزن و قافیه در اشعاری که برای کودکان سروده می‌شد؛ دل‌نشین کردن این اشعار برای کودکان و سهولت در به خاطر سپاری آنان بود. نصاب را به‌صرف داشتن قافیه و ردیف، نمی‌توان شعر کودک تلقی کرد؛ زیرا ابونصر فراهی، از قافیه در جهت ایجاد انگیزش و توجه در کودک و ایجاد حرکت درون شعری استفاده می‌کند. اصرار بر حضور ثابت و گریزناپذیر قافیه در هر شعری، از تأثیر روحی و روانی آن می‌کاهد.

از نظر روان‌شناسی، کودکان علاقه‌مندند که واژه‌های منظوم را تکرار کنند و به خاطر بسپارند. در واقع نیازهای روان‌شناختی کودک، سبب می‌شد کودکان تمایل داشته باشند، ابیات مشکل نصاب‌الصبيان را به خاطر بسپارند؛ اما خواندن این اشعار خالی از عاطفه و تخیل، به این نیازهای روحی و روانی پاسخ نمی‌داد.

در کتاب نصاب‌الصبيان، به‌عنوان یک کتاب درسی کودک، اصول روان‌شناسی یادگیری و آموزشی کودکان رعایت نشده است؛ چراکه لغات دشوار عربی که به‌صورت ترجمه به فارسی در ضمن ابیاتی، گنجانده شده است، به‌وسیله کودکان، به‌راحتی درک نمی‌شوند. بر طبق روان‌شناسی هنر، «در نزد کودکان کم‌سال، عبارات زبان‌شناختی و ترجمه هنوز شکل نگرفته است. کودکان تا سن معینی بر ادراک، دقت یا حافظه کتربی ندارند» (ویگوتسکی، ۱۳۷۷: ۴۰۸).

مخاطب نصاب‌الصبيان، تنها کودکان و نوجوانان نیستند؛ بلکه بزرگسالان نیز از این کتاب، در زمینه یادگیری لغات عربی، نهایت استفاده را می‌کردند. «این نکته روان‌شناختی، احساسی و عاطفی را نیز نباید نادیده گرفت که اگر شما در کودکی نصاب‌الصبيان را خوانده و آن را در حافظه داشته باشید، در سنین بعد، بسیاری از مشکلات درک متون عربی و مسائل دیگر برای شما حل شده خواهد بود. به همین سبب، نصاب‌الصبيان، کتابی است با مخاطب عام که از خردسال تا سالمند را نشانه می‌رود و برای همه قابل استفاده است» (رفیعی، ۱۳۸۲: ۵).

هنر بودن شعر از اینجا مشخص می‌شود که شعر بر روح انسان، تأثیری بی‌چون‌وچرا دارد. بسامد این تأثیر بر افراد مختلف و از جمله کودکان، متفاوت است. روان کودک با اینکه

جنبه معنایی شعر را در حد دایره واژگانی محدود خویش، درمی یابد؛ به دلیل حساسیت خود، جنبه هنری شعر را به خوبی درک می کند. کودکان به تناسب سن خود، برداشت های مختلفی از واژه های شعری دارند و آنچه را که درک می کنند، الزاماً چیزی نیست که بزرگسالان به آن ها آموزش می دهند.

شعر علاوه بر تأثیر روحی، تأثیر بسزایی بر جسم انسان دارد تا آنجا که در روانشناسی جدید از شعر درمانی استفاده می شود. از آنجاکه کودک از جسم و روحی بسیار شکننده برخوردار است، تلطیف روح وی به وسیله شعر کودکانه، می تواند به سلامت جسمانی وی نیز بینجامد.

برای اینکه به ارتباط روانشناسی هنر و ادبیات و بالأخص شعر، بهتر پی ببریم؛ به ذکر یک نمونه بسنده می کنیم؛ روانشناسی هنر، از اصطلاحی به نام «استهلاک نیروی روانی» استفاده می کند که بر اساس آن برای درک اثر ادبی، نیروی روانی و از جمله عاطفه انسان به مصرف می رسد؛ بنابراین هر چه استهلاک نیروی روانی انسان در رابطه با اثر ادبی بیشتر باشد، درک خواننده و در نتیجه لذت اثر ادبی برای او بیشتر خواهد بود. در نصاب الصبیان، به دلیل عاری بودن زبان از عاطفه و خیال، استهلاک عاطفه کودک به حداقل می رسد و کمترین لذت را از اشعار آن تجربه می کند.

فن زبانی

هر شاعری فن شعری منحصر به خود را دارد که «از آن طریق می توان سبک قریحی وی را شناخت» (زرین کوب، ۱۳۶۱: ۴۸). بافت شعری نصاب الصبیان، از هماهنگی درونی به دور است. موضوعات مطرح شده در طول ابیات، از پیوستگی خردمدارانه برخوردار نیستند. نویسنده نصاب، گاهی برای یک معنای فارسی، چند واژه عربی را به کار برده است. باوجوداینکه، در هر زبانی، برای یک کلمه، چند شکل قاموسی ساده و دشوار وجود دارد؛ اما ترجیح فراهی، در برخی از موارد، استفاده از لغات دشوار عربی است. شاید دلیل این امر رواج گونه های دشوار این دسته از لغات است؛ اما به هر حال، این مسئله سبب به وجود آمدن لایه های پوشالی شعری و دشواری درک لغات در کودک می شود. جدول نموداری (۳،۱) بهتر به تبیین شمارشی بسامد واژگان و تنوع آن کمک می نماید جدول (۳،۱)

فن موسیقی

آشنایی کودک با موسیقی به سال‌های اولیه زندگی وی برمی‌گردد «سنی که در آستانه پذیرش کودک هیچ ممانعی وجود ندارد» (پولادی، ۱۳۸۴: ۱۱۴). لالایی مادران، شنیدن صدای موزون قلب مادر، تکرار کلمات آوایی به صورت موزون از سوی مادر و اطرافیان و ... از نمونه‌های این شناخت است. موسیقی شعر به عنوان اولین عاملی که باعث کشش و جذب کودک به سمت شعر می‌شود، از اهمیت خاصی در شعر کودکان برخوردار است؛ تا آنجا که صاحب نظرانی همچون محمود کیانوش، «برای جنبه موسیقایی شعر کودک، اهمیتی بسیار بیشتر از محتوا قائل هستند و آهنگ را مهم‌ترین رکن شعر کودک می‌دانند» (کیانوش، ۱۳۶۸: ۱-۳۰).

اصولاً تمایل کودکان به شعر از جنبه موسیقایی آن است؛ زیرا ابتدا کودک با ساختار و ظاهر اثر ارتباط برقرار می‌کند. «همه معتقدند که معنای موسیقی در ساختارش حل شده و این است که موسیقی باید با ساختارش و با همه اندامش به ما گره بخورد» (جهانپنده، ۱۳۷۹: ۱۸-۱۹).

«در برخی از موارد، نظام ادراکی کودک در نظام قراردادی اصوات، تغییراتی به وجود می‌آورد و در موارد دیگر، نظام قراردادی زبان با نظام ادراکی کودک مطابقت نمی‌کند زیرا واضح است که قواعد زبان با گذشت زمان، تکامل می‌یابند و نمی‌توانند تغییر کنند تا کودک هر جمله‌ای که درخور او نیست، بفهمد» (عزبدفتری، ۱۳۸۲: ۱۱۴).

کودک کلماتی را که تشابه آوایی با یکدیگر دارند، بهتر تکرار می‌کند، سریع‌تر به خاطر می‌سپارد و در نتیجه آسان‌تر تداعی می‌کند. در نصاب، این مورد در کلماتی که پشت سر هم دارای جناس هستند، صدق می‌کند.

فراهی در نصاب، از طریق استفاده از بدایع لفظی، بر تناسب موسیقایی ابیات می‌افزاید. وی با استفاده از انواع جناس و تضاد و به‌ویژه مراعات نظیر، به افزایش موسیقی درونی و بیرونی شعر کمک کرده است و در اکثر موارد، مراعات نظیر را در دسته‌بندی واژه‌هایی که دارای شکل متفاوت و معنی یکسان می‌باشند، به کار برده است.

جناس:

دنب: دنب و لعب: بازی، طلب: جستن، خرب: ویران

صغر: خردی، کبر: پیری، فلز: کانی، سمج: ناخوش

(نصاب الصبیان، ۱۵)

تضاد:

چو ایض؛ سفید است و اسود: سیاه

غد و امس عکس‌اند: فردا و دی

(نصاب الصبیان، ۱)

مراعات النظیر:

سالم و تیر و عسجد و عقیان و عین و نضر: زر

شارق و شمس و ذکا و یوح و بیضا: آفتاب

(نصاب الصبیان، ۵)

محتوا

پیام‌های شعری در قالبی به‌عنوان محتوا جای می‌گیرد. اشعار نصاب الصبیان دارای محتوای آموزشی هستند که زمینه‌های علمی، دینی، پزشکی و ... را برای آموزش کودک، در برمی‌گیرد. در شعر کودک، اهمیت محتوا کمتر از فرم و ساختار شعری نیست زیرا محتوای شعر کودک باید با واقعیت‌های زندگی کودک مربوط باشد تا بتواند برای کودک، قابل لمس و درک باشد؛ به عبارت دیگر «بین دریافته و دریافتگر نوعی آشنایی و الفت وجود داشته باشد» (رحماندوست، ۱۳۷۲: ۱۶۲). ابهام‌های موجود در محتوای نصاب، به دلیل عدم مدیریت موضوعات در تفهیم حافظه مدار موضوعات، باعث شده کودک نتواند بهره مفید و کاربردی از مطالب ارائه شده در آن ببرد. از نظر روانشناسی، القای مفاهیم دشوار در شعر، سبب دلزدگی کودک از یادگیری آن مطالب می‌شود و «کودک مطالب تحمیلی را در حد توان خود پس می‌زند» (شعاری نژاد، ۱۳۶۴: ۱۱۷). در کتاب نصاب، محتوا به دنیای ذهن کودک، هیچ‌گونه ارتباطی ندارد و در کودک انگیزش روانی ایجاد نمی‌کند.

نصاب الصبیان، یک کتاب صد در صد آموزشی است و از ارزش تعلیمی بسیار بالایی برخوردار است. به‌طورکلی، سازه‌های زبانی - تعلیمی در اشعار، علاوه بر افزایش سطح آگاهی‌های عمومی کودکان، اندوخته لغوی کودکان را بارور می‌کند زیرا در این کتاب که با هدف

رساندن پیام‌های دینی و آموزش لغات عربی به کودکان نگاشته شده است، اطلاعات عمومی، نجومی، پزشکی، دینی و... نیز ارائه شده است که هیچ‌گونه همخوانی با ادراک کودکان ندارد. در حقیقت، مفاهیم تعلیمی در شعر کودک بهتر است «از محتوای ارزشی و اخلاقی» (عبدلی، ۱۳۸۳: ۱۱۸) برخوردار باشد. در واقع، تعلیم به کودکان به زبان شعر، باید با زبان عاطفی همراه باشد تا در آن‌ها انگیزش‌های احساسی و عاطفی ایجاد کند و «مقاومت کودک را به حداقل برساند» (ابراهیمی، ۱۳۷۸: ۳۱۲)؛ اصلی که در نصاب‌الصبيان رعایت نشده است. نمودار (۴،۱)، (۴،۲) و (۴،۳)

یادگیری زبان دوّم با شعر

منظور از زبان دوّم، زبانی است که شخص علاوه بر زبان مادری خود، به صورت آگاهانه، می‌آموزد. در نصاب‌الصبيان، زبان دوّم عربی است که حروف مشترک زیادی با زبان فارسی دارد. الگوهای متشابه آوایی حروف عربی و فارسی، در تسهیل یادگیری زبان عربی به کودکان بسیار مؤثر است. یادگیری در نصاب، جنبه فرازبانی دارد و ابیات در جهت معنی واژه‌های عربی، به کار برده شده است.

شعر کودک؛ شعری است که کلمات ساده را در هماهنگی با موسیقی شعری، به نحوی نظم می‌دهد که موجب ایجاد آرامش و لذت و هیجان در کودک شود چون «موسیقی اراده و تمرکز کودک را در هیجان و آشوب خود هضم می‌کند» (میرحسینی، ۱۳۶۶: ۲۸۴-۲۸۵). شعر کودک انواع مختلفی؛ نظیر اشعار تعلیمی، اخلاقی، دینی، تفریحی و... دارد. معیارهای شعر کودکان، شامل: سادگی، روانی و موزون بودن، خیال‌انگیز و عاطفی بودن، استفاده از عناصر محسوس و واقعی در شعر، پرورش خلاقیت و تخیل کودک و... است. بی‌تردید، اشعار نصاب‌الصبيان، شعر کودکانه نیستند و تمام معیارهای شعر کودکانه را ندارند. این مسئله به این دلیل است که این اشعار، بدون شناخت دنیای کودک سروده شده‌اند.

زمانی که قصد داشته باشیم زبان دوّم را به کودک یاد بدهیم؛ ناگزیریم تا حدی، از سادگی زبان و بیان فاصله بگیریم، این فاصله باید با به کار بردن زبان عاطفی، عناصر محسوس و تخیل پر شود تا «کودک در مقابل یادگیری زبان دوم مقاومتی از خود نشان

ندهد» (آهی و دیگران، ۱۳۵۲: ۸۴)؛ اما در نصاب الصبیان که زبان دشوار عربی به کار رفته است؛ حتی از کمترین عناصر عاطفی، طبیعی و تخیلات، بهره مطلوب برده نشده است تا کودک بتواند معنی ابیات را بهتر بفهمد. عناصر حرکتی، رنگی و موسیقایی از ابعاد مورد علاقه کودکان در شعر است که هر کدام به نوعی در درک مفاهیم شعری، تأثیر قابل توجهی دارند. «زبان تصویری و آوایی بهترین ابزار آموزشی در ساحة کودکانه است» (طاهری، ۱۳۷۸: ۲۴۸). در اشعار نصاب، عناصر حرکتی مانند دست، پا، گردن، دریا و ... نسبت به عناصر رنگی مانند زرد، سفید، سیاه، سبز و ... و همچنین عناصر موسیقایی مانند جرس، آواز، صوت و ... بسامد بیشتری دارند. نمودار (۵،۱) و (۵،۲)

هنگامی که کودک دانش زیادی در مورد آنچه به او می آموزند، ندارد؛ زیبایی آن را درک نمی کند و لذت نمی برد. دایره واژگانی زبان دوّم شعر کودک، باید متشکل از لغاتی باشد که در عین سادگی، از نظر آوایی خشن و غیرقابل تلفظ نباشد «خشونت در سنین پایین تحت هر عنوانی باعث ایجاد فاصله و کاهش علاقه کودکانه می شود» (طوفانی اصل، ۱۳۶۹: ۲۵۰-۲۵۹)؛ در صورتی که در نصاب، کلمات ناخوشایند مانند زدن، ناخوش، تب، درد، رنج، ترسیدن و ... درصد بیشتری از کلمات را نسبت به عناصر خوشایند مانند خوشی، شادی، شادان، ناز و ... تشکیل می دهند. بی تردید کودکان به یادگیری کلمات خوشایند و دارای بار معنایی مثبت تمایل بیشتری دارند. عناصر خشتی و بی رمق نیز جای خود را دارد. نمودار (۵،۱)، (۵،۲)، (۵،۳) و (۵،۴)

فرم

فرم همان قالبی است که مفاهیم در آن ریخته می شود. بستری که کلیات نصاب الصبیان را معنی می بخشد شعر منظوم بحر رملی است. فراهی با شکل شعری نصاب، یک سیستم قاموسی به وجود آورده است؛ گویی که به فرهنگ لغات عربی - فارسی، نظم شعری بخشیده و لغات عربی را محور اصلی پیمایش آن قرار داده است.

علاوه بر آن شاخص های چشمگیری که در حوزه فرمی برای نصاب الصبیان می توان متصور شده عبارت اند از:

- سپیده سخن سروده با ستایش خداوند آغاز می شود؛ همچنان که این امر در پیشینه آثار

ادبی ما مرسوم بوده است.

- موضوع قطعه‌های شعری، هیچ‌گونه ارتباط منطقی و زنجیره‌ای با یکدیگر ندارند.
- اطلاعات به صورت انباشته حتی در حدی غیر ضروری، در اکثر ابیات مشاهده می‌شود.
«۱» خواص آوایی، طبیعی ماده گفتاری، ۲) بحر، قانون آرمانی حاکم بر توالی اصوات شدید و ضعیف در نظم، ۳) وزن، توالی واقعی اصوات شدید و ضعیف ناشی از تعامل میان خواص طبیعی ماده گفتاری مورد استفاده و قواعد عروضی.» (ویگوتسکی، ۱۳۷۷: ۳۴۰) پررنگ به چشم می‌خورد.

«قافیه‌ها را در شعر کودک در دو گروه می‌شناسیم؛ گروهی را فقیر و گروهی را غنی نام می‌دهیم و فقر و غنای قافیه‌ها را در حدی که از هماهنگی و همسانی مصوت‌ها و غیر مصوت‌های هجاهای اصلی برخوردارند، می‌دانیم.» (کیانوش، ۱۳۷۹: ۶۶)

- در نصاب‌الصبيان بسامد قوافی فقیر (تک‌هجایی) مانند پر، کر، گر، زر، نر، بر و... بسیار کمتر از قوافی غنی (دو یا سه‌هجایی) مانند پژمان، باران، تابستان، تابان و... است. (جدول ۱، ۶)

در نمودار زیر، این تفاوت فاحش بهتر مشاهده می‌شود: نمودار (۲، ۶) و (۳، ۶)

- در نصاب‌الصبيان، آرایش جملات عمدتاً با تقابل یک‌به‌یک کلمات نظم گرفته است و تقابل‌های دیگر بسامد کمتری دارند. تمرکز نویسنده بر گنجاندن لغات بیشتر در ابیات، سبب ایجاد این‌گونه نظام کلمات در طول ابیات شده است. نمودار (۴، ۶) و (۵، ۶)

- از نظر بار معنایی کلمات، کمیت واژه‌های غیرانسانی بیشتر از واژه‌های انسانی است. در نمودار و جدول (نمودار ۶، ۶)، (جدول ۶، ۷) این فراوانی کمی قابل مشاهده است. در تشریح کلمات غیرانسانی نصاب، از طریق بررسی آماری به این نتیجه می‌رسیم که واژگان غیرانسانی بیشتر از انسانی به‌کاررفته‌اند. با توجه به اینکه در شعر کودک، کلمات غیرانسانی کاربرد بیشتری دارند و بیشتر «در حوزه علائق کودکان دارای مصداق هستند» (علی پور، ۱۳۷۹: ۱۴۸). می‌توان گفت که این امر از نکات قوت کتاب محسوب می‌شود، اما متأسفانه از این کلمات، در آموزش اصولی، مفید و کارآمد استفاده نشده است. (نمودار ۸، ۶)، (جدول ۹، ۶) در برآورد فراوانی انسانی، درصد فراوانی ستون اخلاقی بیشتر از تخیلی و عاطفی است نمودار

و جدول (۶،۱۰ و ۶،۱۱). کلمات اخلاقی مثبت ۴۷٪ و کلمات اخلاقی منفی ۵۳٪ محاسبه شده است. از آنجاکه شعر کودک مبنای تعلیمی به خود دارد، در نظام ایبات به کار بردن کلماتی که از بار منفی اخلاقی برخوردارند، در اهداف رفتاری کودک تأثیر نامطلوب گذاشته و «مسیر آموزشی دیگری پیش روی کودک سبز می‌کند» (شعاری نژاد، ۱۳۶۴: ۴۲۵). نمودار (۶،۶ و ۷،۶)

کمیت کلمات غیرانسانی جاندار مانند گیاهان، حیوانات، جانوران، عناصر طبیعت و ... نسبت به کلمات غیرانسانی اشیاء یعنی کلماتی که اشیاء و عناصر بی‌جان را شامل می‌شوند، مانند در، کوزه، ترازو، جام و ... دارای اندکی اختلاف است. نمودار (۶،۸) و (۶،۹)

با توجه به لزوم تعلیم بنیان‌های اخلاقی در نصاب‌الصیبان، بیش‌ترین بسامد واژه‌های انسانی را کلمات اخلاقی تشکیل می‌دهند. کلمات تخیلی مانند فرشته، پری، کابوس، اژدها و کلمات عاطفی مانند بوسه و عشق به صورت انگشت‌شمار به کاررفته است. بار عاطفی و تخیلی واژگان که برای پررنگ کردن سایه‌روشن‌های تفهیم کلمات به کودکان به کار می‌رود و «زمینه صمیمت و فرمانبرداری کودک را توسعه می‌دهد» (پولادی، ۱۳۸۴: ۲۴۸)، در تعداد بسیار کمی از کلمات خلاصه شده است. شاید به‌نوعی بتوان نصاب را در زمینه آموزش اخلاق به کودکان و «یاددهی واژگان ارزشی- اخلاقی» (شعاری نژاد، ۱۳۶۴: ۱۲۳) موقّق دانست. نمودار (۱۰،۶) و (۱۱،۶)

حجم زیادی از کتاب نصاب را کلمات اخلاقی مثبت مانند بخشش، نیکی، دانایی، توانایی، عدل و ... و کلمات اخلاقی منفی مانند خشم، دشمنی، کینه، نومیدی، بدی و ... تشکیل می‌دهند. افراط در استفاده از کلمات اخلاقی منفی در اشعار نصاب، تأثیر مخربی در روحیه کودکان دارد و نتایج آموزشی منفی و غیرقابل انتظاری را در رفتار کودکان خواهد داشت می‌توان گفت «به جای خوب آموزی بدآموزی را متوجه کودک می‌سازد» (حجازی، ۱۳۷۴: ۲۴۰). نمودار (۱۲،۶) و (۱۳،۶)

نتیجه‌گیری

بر اساس جدول‌های آماری به‌عمل‌آمده در خصوص بسامد واژگان و تحلیل معنایی پژوهش حاضر، مشخص شد؛ که واژگان فارسی، عناصر موسیقایی، لغات عمومی، الفاظ خشتی،

تقابل یک‌به‌یک کلمات، قافیه‌های غنی و الفاظ متفرقه بیشتر از واژگان انسانی و غیرانسانی و در گروه غیرانسانی، نوع جاندار بیشتر از اشیاء و در نهایت موضوعات اخلاقی بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده است و همچنین در بخش تحلیل محتوایی به‌عمل‌آمده، معلوم شد؛ که نصاب‌الصبيان تا حدودی، تنها از جنبه موسیقایی، موفق عمل کرده است و گویا خود ابونصر فراهی، با آگاهی کامل از میل درونی کودکان به اشعار موزون، اشعار تعلیمی را در وزن‌های مختلف سروده است.

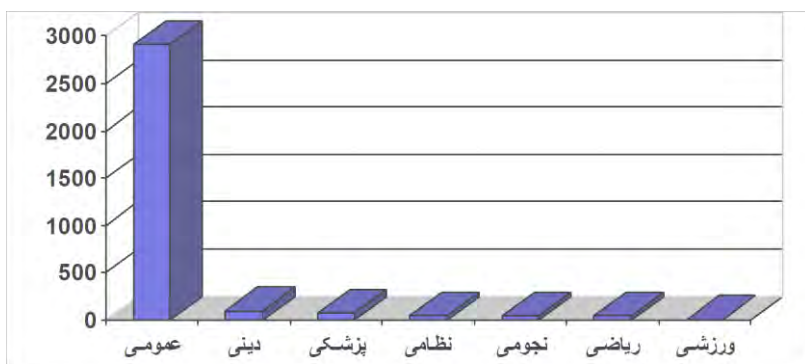
به‌طورکلی می‌توان گفت: در نصاب‌الصبيان بار روانی کلمات در کل ناخوشایند و خشن است و با روحیه حساس کودکان همخوانی ندارد. موضوعات به‌کاررفته، از موضوعات مورد علاقه کودکان محسوب نمی‌شود و نوعی زمختی لفظ و معنا در سرتاسر آن مشاهده می‌شود. این کتاب، بدون در نظر گرفتن مقاطع سنی «الف، ب، ج و د» سروده شده است، در نتیجه از دیدگاه روان‌شناسی، برای آموزش زبان عربی به کودکان مناسب نیست و نمی‌توان آن را به‌صرف موسیقایی بودن، کتاب کودک نامید. نمودار (نهایی)

نمودار بسامد واژگان از نظر تنوع زبانی

درصد	مثال				تعداد واژگان	نوع زبان
۵۷/۲۷٪	...	...	...	...	۱۸۴۱	فارسی
۴۲٪	...	...	...	...	۱۳۵۱	عربی
۰/۳۴٪	ایلول	ایار	آذار	آب	۱۱	سریانی
۰/۱۸٪	بیحد	بی رای	مهار	شعاع	۶	فارسی - عربی
۰/۰۹٪	...	قاق	قاز	ارماق	۳	ترکی
۰/۰۳٪	...	...	...	ماری	۱	هندی
۰/۰۳٪	...	...	...	کبر	۱	یونانی
۰/۰۳٪	...	...	...	کوز	۱	آرامی
۰/۰۳٪	...	..	...	دادر	۱	ماوراءالنهری
۱۰۰٪	...	...	...	...	۳۲۱۶	کل واژه‌ها

نمودار (۳، ۱)

نمودار ستونی محتوای موضوعی نصاب الصبیان

نمودار (۴،۱)

نمودار محتوای موضوعی نصاب الصبیان

اطلاعات عمومی	۲۹۱۲	۹۰/۵۴۱٪
دینی	۹۹	۳/۰۸۰
پزشکی	۷۴	۲/۳۰۰٪
نظامی	۴۶	۱/۴۳٪
نجومی	۴۲	۱/۳۰۵٪
ریاضی	۴۱	۱/۲۷۴٪
ورزشی	۲	۰/۰۷۰٪
تعداد کل واژه‌ها	۳۲۱۶	۱۰۰٪

نمودار (۴،۲)

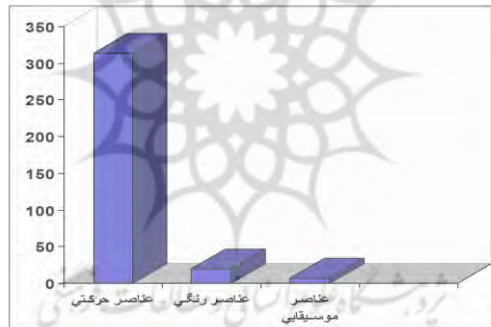
نمودار نمونه‌های شعری از نظر محتوا

عنوان	مثال
نظامی	جراز و سیف و حسام است و غضب و صارم: تیغ معجن و جنه: سپر، سهم: تیر و قوس: کمان (نصاب الصبیان، ۴)
ورزشی	ذهاب و مجیء: رفتن و آمدن سیاحت: بگشتن، سیاحت: شناه (نصاب الصبیان، ۱۰)

ریاضی	احد: یک و عشره: ده، مائه: صد، اثنان: دو ثلاث و خمس: سه و پنج، اربع است: چهار (نصاب الصبیان، ۶)
دینی	نه جفت نبی که پاک بودند همه بد عایشه و خدیجه‌ی محترمه (نصاب الصبیان، ۲۲)
پزشکی	حمی: تب و صداع و فؤاد و کباد هست: دردسر و دل و جگر و جرح و قرح: ریش (نصاب الصبیان، ۲۰)
نجومی	حمل و عقرب است با بهرام قوس و حوت است مشتری را رام (نصاب الصبیان، ۲۴)

نمودار (۴،۳)

نمودار ستونی عناصر موسیقایی، رنگی و حرکتی

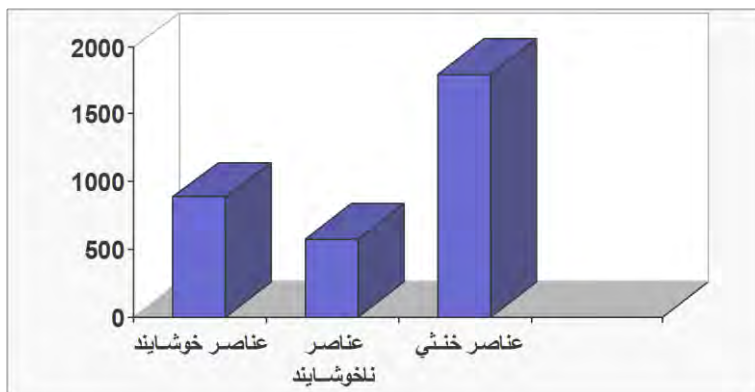
نمودار (۵،۱)

نمودار عناصر موسیقایی، رنگی و حرکتی

نوع	تعداد	درصد
عناصر موسیقایی	۳۰	۰/۶۲۲٪
عناصر رنگی	۴۰	۰/۹۷۶٪
عناصر حرکتی	۳۱۴	۸۹/۴٪
عناصر متفرقه	۲۸۷۵	۸۹/۴٪
کل واژگان	۳۲۱۶	۱۰۰٪

نمودار (۵،۲)

نمودار ستونی عناصر خوشایند، ناخوشایند و خنثی

نمودار (۵,۳)

نمودار عناصر خوشایند، ناخوشایند و خنثی

درصد	تعداد	نوع
۲۷٪	۸۸۷	عناصر خوشایند
۱۸٪	۵۷۹	عناصر ناخوشایند
۵۵٪	۱۷۵۰	عناصر خنثی
۱۰۰٪	۳۲۱۶	کل واژگان

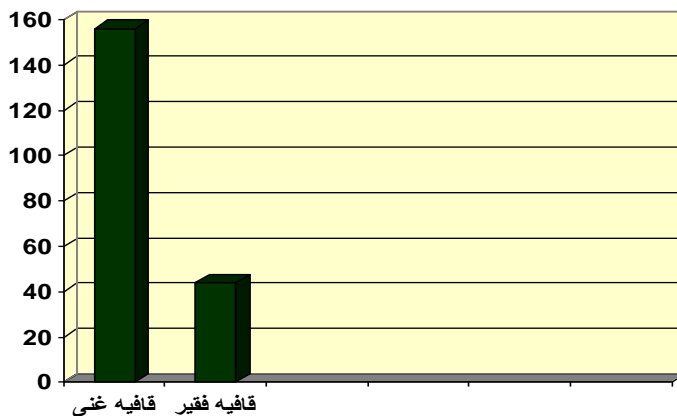
نمودار (۵,۴)

نمودار قوافی غنی و فقیر

۷۲٪	۱۴۴	قافیه غنی
۲۸٪	۵۶	قافیه فقیر
۱۰۰٪	۲۰۰	جمع کل قوافی

(نمودار ۶,۱)

نمودار ستونی قوافی غنی و فقیر

(نمودار ۲، ۶)

نمودار نمونه‌های شعری قوافی غنی و فقیر

نوع قافیه	مثال
قافیه فقیر	جید: گردن، صدر: سینه، رکه: زانو، راس: سر ثوب: جامه، رزق، روزی، زاد: توشه، باب: در عرش: سقف و بیت: خانه، کحل: سرمه، رمل: ریگ حسن: خوبی، قیح: زشتی، جاف: خشک، رطب: تر (نصاب الصبیان، ۴)
قافیه غنی	حزام: تنگ و ثغر: پاردم، لجام: لگام عنان: دوال وی و منطقه، نطق: کمر رکاز و کنز بود: گنج و صیرفی: صراف ستوته: سته و حداد و قین: آهنگر (نصاب الصبیان، ۸)

(نمودار ۳، ۶)

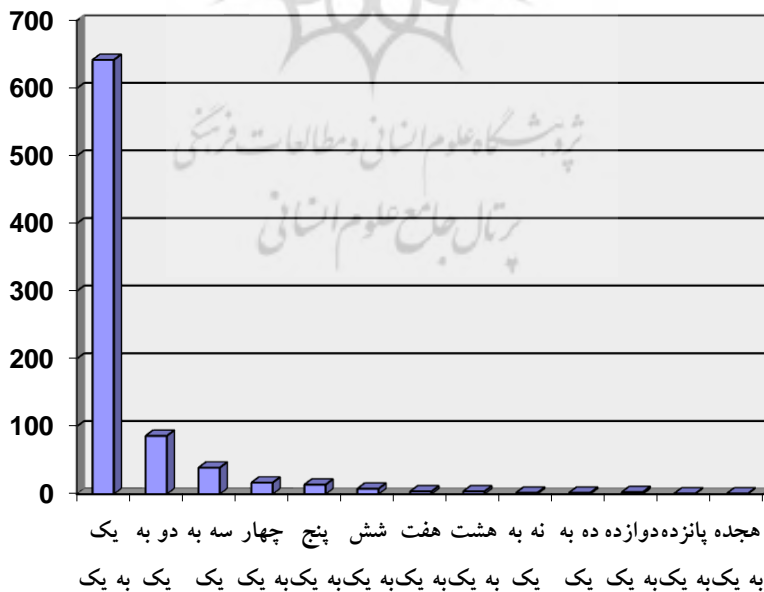
نمودار آماری تقابل‌ها

تقابل‌ها	تعداد	درصد
یک به یک	۶۴۲	۷۸/۶٪
دو به یک	۸۶	۱۰/۵٪

۴۷٪	۳۹	سه به یک
۲٪	۱۷	چهار به یک
۱۷٪	۱۴	پنج به یک
۰/۹٪	۸	شش به یک
۰/۴٪	۴	هفت به یک
۰/۴٪	۴	هشت به یک
۰/۲٪	۲	نه به یک
۰/۲٪	۲	ده به یک
۰/۳٪	۳	دوازده به یک
۰/۱٪	۱	پانزده به یک
۰/۱٪	۱	هجده به یک
۱۰۰٪	۸۱۶	تعداد کل تقابلهای

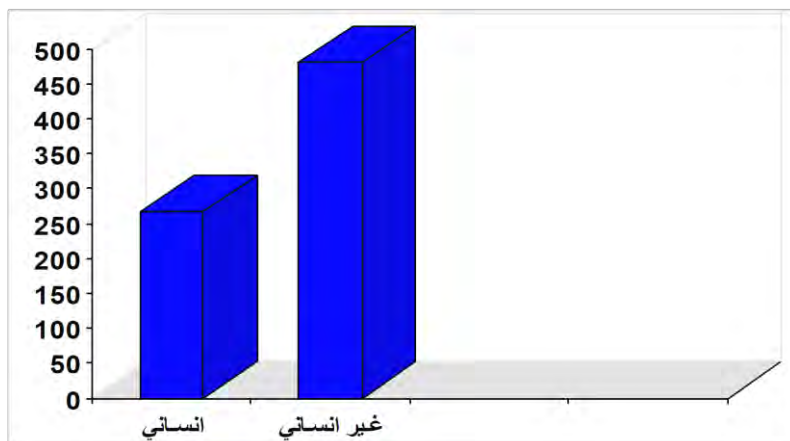
(نمودار ۴،۶)

نمودار ستونی تقابلهای

(نمودار ۵،۶)

نمودار ستونی عناصر انسانی و غیر انسانی

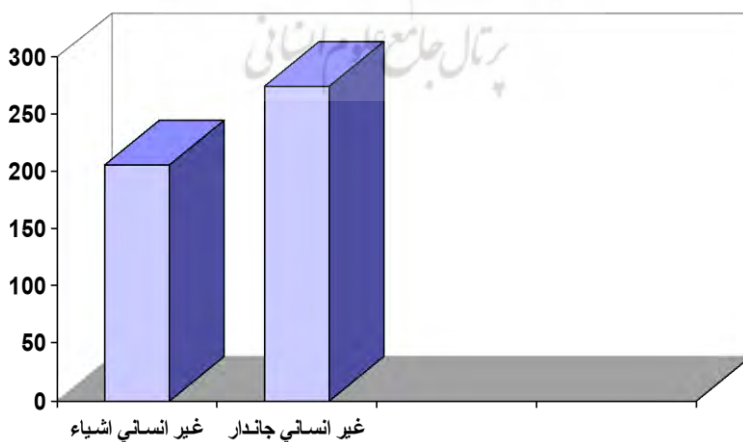
(نمودار ۶,۶)

نمودار عناصر انسانی و غیر انسانی

۹٪	۲۶۶	انسانی
۱۵٪	۴۸۱	غیر انسانی
۷۶٪	۲۴۶۹	متفرقه
۱۰۰٪	۳۲۱۶	کل واژگان به کار رفته

(نمودار ۶,۷)

نمودار ستونی عناصر غیر انسانی جاندار و اشیاء

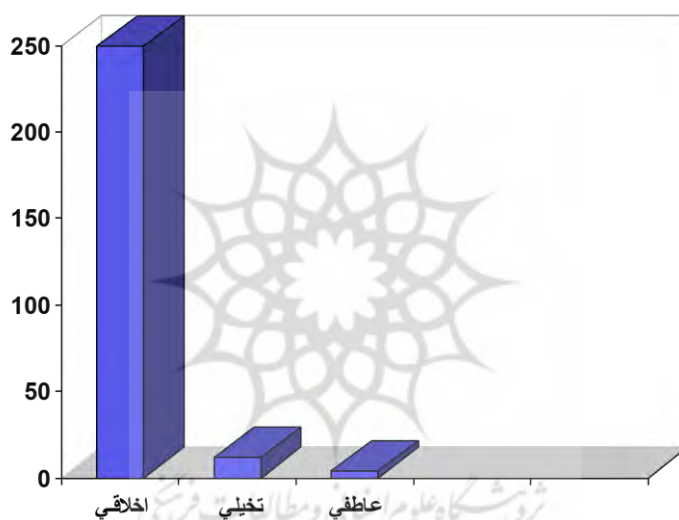
(نمودار ۸,۶)

نمودار عناصر غیر انسانی جاندار و اشیاء

۴۳٪	۲۰۶	غیر انسانی (اشیاء)
۵۷٪	۲۷۵	غیر انسانی (جاندار)
۱۰۰٪	۴۸۱	کل واژگان غیر انسانی

(نمودار ۶،۹)

نمودار ستونی عناصر اخلاقی، تخیلی و عاطفی

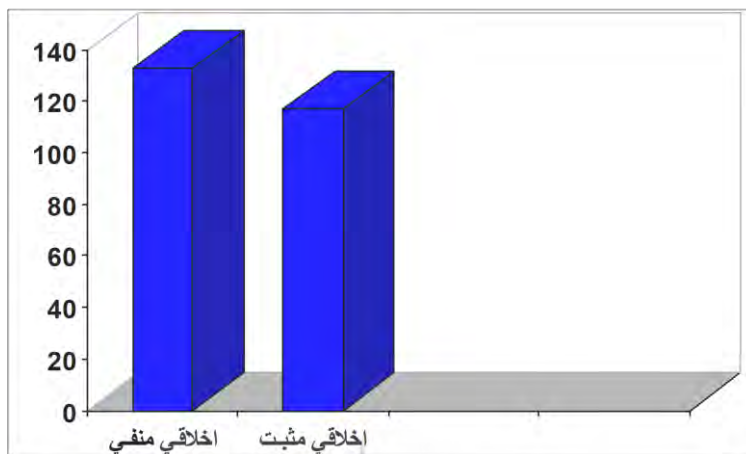
(نمودار ۱۰،۶)

نمودار عناصر اخلاقی، تخیلی و عاطفی

۹۴٪	۲۵۰	اخلاقی
۴/۵٪	۱۲	تخیلی
۱/۵٪	۴	عاطفی
۱۰۰٪	۲۶۶	کل واژگان انسانی

(نمودار ۶،۱۱)

نمودار ستونی عناصر اخلاقی مثبت و منفی

(نمودار ۱۲، ۶)

نمودار عناصر اخلاقی مثبت و منفی

۴۷٪	۱۱۷	اخلاقی مثبت
۵۳٪	۱۳۳	اخلاقی منفی
۱۰۰٪	۲۵۰	کل واژگان اخلاقی

(نمودار ۱۳، ۶)

کارنامه نهایی نصاب بر اساس نمودارهای بسامد واژگان در پژوهش حاضر

ردیف	موضوع	ضعیف	خوب	بسیار خوب	عالی	بسیار عالی
۱	موسیقی	×				
۲	دینی			×		
۳	نجومی		×			
۴	پزشکی		×			
۵	نظامی		×			
۶	ریاضی		×			

				×	ورزشی	۷
×					عمومی	۸
	×				عربی	۹
×					فارسی	۱۰
				×	سریانی	۱۱
				×	ترکی	۱۲
				×	یونانی	۱۳
				×	هندی	۱۴
				×	آرامی	۱۵
				×	ماوراءالنهری	۱۶
		×			اخلاق	۱۷
				×	تخیل	۱۸
				×	عاطفه	۱۹
				×	نماد	۲۰
				×	بازی	۲۱
				×	نقاشی	۲۲
	×				خوشایند	۲۳
	×				ناخوشایند	۲۴
×					خشنی	۲۵

منابع

کتاب‌ها

- آهی (ایمن)، لیلی و دیگران (۱۳۵۲) گذری در ادبیات کودکان، تهران: شورای کتاب کودک.
 بابا صفری (۱۳۵۳) اردبیل در گذرگاه تاریخ، تهران: انتشارات دانشگاه آزاد اردبیل.
 پولادی، کمال (۱۳۸۴) بنیادهای ادبیات کودک، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.

- جهان‌دیده، سینا (۱۳۷۹) از معنای خطی تا معنای حجمی، رشت: نشر چوبک.
- حجازی، بنفشه (۱۳۷۴) ادبیات کودکان و نوجوانان: ویژگی‌ها و جنبه‌ها، تهران، نشر روشنگران.
- رحماندوست، مصطفی (۱۳۷۲) ادبیات کودکان و نوجوانان، کتاب درسی دانش‌سرای تربیت‌معلم، تهران: وزارت آموزش و پرورش.
- زرین‌کوب، عبدالحسین (۱۳۶۱) نقد ادبی، چاپ سوم، تهران: امیرکبیر.
- شایگان فر، حمیدرضا (۱۳۸۴) نقد ادبی، چاپ دوم، تهران: دستان.
- شعاری نژاد، علی‌اکبر (۱۳۶۴ الف) ادبیات کودکان، تهران: اطلاعات.
- شعاری نژاد، علی‌اکبر (۱۳۶۴ ب) روان‌شناسی رشد، تهران: اطلاعات.
- سرامی، قدمعلی (۱۳۶۸) از رنگ گل تا رنج خار؛ شکل‌شناسی داستان‌های شاهنامه، چاپ اول، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- عزب‌دفتری، بهروز (۱۳۸۲) زبان و علوم هم‌جوار، تبریز: نشر دانشگاه آزاد اسلامی.
- علی‌پور، محمدعلی (۱۳۷۹) آشنایی با ادبیات کودکان، تهران: تیرگان.
- فراهی، ابونصر (۱۳۷۲) نصاب‌الصبيان، تهران: نشر دانشگاهی.
- کیانوش، محمود (۱۳۵۵) شعر کودک در ایران، تهران: انتشارات آگاه.
- گال، مردیت و والتر، بورگ و جویس، گال (۱۳۸۲) روش‌های تحقیق کمی و کیفی در علوم تربیتی و روان‌شناسی، ترجمه احمدرضا نصر و همکاران، جلد اول، چاپ اول، تهران: سمت.
- ماتسویی، تاداشی (۱۳۶۳) ویرایش کتاب‌های کودکان، تهران: نشر شورای کتاب کودک.
- محمدی، محمدهادی (۱۳۷۸) روش‌شناسی نقد ادبیات کودکان، تهران: نشر سروش.
- محمدی، محمدهادی، قایینی، زهره (۱۳۸۰) تاریخ ادبیات کودکان ایران، تهران: نشر چیستا.
- مکاریک، ایرناریما (۱۳۸۴) دانشنامه نظریه‌های ادبی معاصر، ترجمه مهران مهاجر و محمد نبوی، چاپ اول: انتشارات آگه.

ویگوتسکی، لو سمنوویچ (۱۳۷۷) روان‌شناسی هنر، تبریز: نشر دانشگاه تبریز.

مقالات

- امید، جواد (۱۳۷۰) ساختار تفکر هنری، مجله چیستا، شماره ۸۱، صص ۵۵ - ۶۹.
- رفیعی، علی محمد (۱۳۸۲) ۸۰ سال از خردسالی تا سالمندی، کتاب ماه کودک و نوجوان، شماره ۷۶، صص ۷۸ - ۸۴.
- عبدلی، مهشید (۱۳۷۸) بررسی وضعیت کتاب‌های داستانی کودکان در سال‌های ۱۳۷۲-۱۳۷۴، فصلنامه کتاب، دوره دهم، شماره ۲، صص ۱۰۱ - ۱۱۱.
- عبدلی، مهشید (۱۳۸۳) گرایش‌های موضوعی کتاب‌های داستانی کودکان، فصلنامه کتاب، دور پانزدهم، شماره ۲، صص ۱۰۷ - ۱۱۴.
- فروزنده، مسعود (۱۳۸۷) تحلیل ساختاری طرح داستان ورقه و گلشای عیوقی، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تربیت معلم، دوره ۱۶، شماره ۶۰، صص ۶۵ - ۸۱.

پایان‌نامه‌ها

- ابراهیمی کله‌رودی، خدیجه (۱۳۷۸) «بررسی وضعیت ترجمه کتاب‌های کودکان ۳ تا ۱۱ سال، ۱۳۶۶ - ۱۳۷۵»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم تربیتی دانشگاه تهران.
- طاهری لطفی، میترا (۱۳۷۸) «بررسی وضعیت کتاب‌های کودکان و نوجوانان ۱۳۵۷ - ۱۳۷۱»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم تربیتی دانشگاه تهران.
- طوفانی اصل، وحید (۱۳۶۹) «مقایسه کمی انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان در دوره‌های ۱۳۴۵ - ۱۳۵۱، ۱۳۵۸ - ۱۳۶۷»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه تهران.
- میرحسینی، زهره (۱۳۶۶) «سیر موضوعی در داستان‌های کودکان و نوجوانان (۱۳۶۵ - ۱۳۵۷)»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه تهران.

References:

Books

- Ahi (Safe), Lily et al. (1973) **A Passage in Children's Literature**, Tehran: Children's Book Council.
- Baba Safari (1974) **Ardabil in the passage of history**, Tehran: Ardabil Azad University Publications.
- Pouladi, Kamal (2005) **Foundations of Children's Literature**, Tehran: Center for the Intellectual Development of Children and Adolescents.
- Jahanideh, Sina (2000) **From linear meaning to volumetric meaning**, Rasht: Chubak Publishing.
- Hejazi, Banafsheh (1995) **Children and Adolescents Literature: Characteristics and Aspects**, Tehran, Roshangaran Publishing.
- Rahmandoost, Mostafa (1993) **Children and Adolescents Literature, Textbook of Teacher Training University**, Tehran: Ministry of Education.
- Zarrinkoob, Abdolhossein (1982) **Literary Criticism**, Third Edition, Tehran: Amirkabir.
- Shayeganfar, Hamidreza (2005) **Literary Criticism**, Second Edition, Tehran: Dastan.
- Shaarinejad, Ali Akbar (1985a) **Children's Literature**, Tehran: Information.
- Shaarinejad, Ali Akbar (1985) **Developmental Psychology**, Tehran: Information.
- Serami, Ghadmali (1989) **From the color of flowers to the suffering of thorns; The morphology of Shahnameh stories**, first edition, Tehran: Scientific and Cultural Publications.
- Azboudftari, Behrooz (2003) **Neighboring Languages and Sciences**, Tabriz: Islamic Azad University Press.
- Alipour, Mohammad Ali (2000) **Introduction to children's literature**, Tehran: Tirgan.
- Farahi, Abu Nasr (1993) **Curriculum**, Tehran: University Press.
- Kianoosh, Mahmoud (1976) **Children's Poetry in Iran**, Tehran: Agah Publications.
- Gall, Meredith and Walter, Borg and Joyce, Gall (2003) **Quantitative and qualitative research methods in educational sciences and psychology**, translated by Ahmad Reza Nasr et al., Volume 1, First Edition, Tehran: Samat.
- Matsui, Tadashi (1984) **Editing children's books**, Tehran: Children's Book Council Publishing.
- Mohammadi, Mohammad Hadi (1999) **Methodology of Criticism of Children's Literature**, Tehran: Soroush Publishing.

Mohammadi, Mohammad Hadi, Ghaeini, Zohreh (2001) **History of Iranian Children's Literature**, Tehran: Chista Publishing.

Makarik, Irnarima (2005) **Encyclopedia of Contemporary Literary Theories**, translated by Mehran Mohajer and Mohammad Nabavi, first edition: Agha Publications.

Vygotsky, Lou Semnovich (1998) **Psychology of Art**, Tabriz: Tabriz University Press.

Articles

Omid, Javad (1991) **The Structure of Artistic Thought**, Chista Magazine, No. 81, pp. 55-69.

Rafiei, Ali Mohammad (2003) **800 years from childhood to old age**, Book of the Month for Children and Adolescents, No. 76, pp. 78-84.

Abdoli, Mahshid (1999) **A Study of the Status of Children's Fiction Books in the Years 1372-1374**, Book Quarterly, Volume 10, Number 2, pp. 101-111.

Abdoli, Mahshid (2004) **Thematic Trends in Children's Fiction Books**, Book Quarterly, Volume 15, Number 2, pp. 107-114.

Forouzandeh, Massoud (2008) **Structural Analysis of Vargeh and Golsha Ayoughi Story Design**, Journal of the Faculty of Literature and Humanities, Tarbiat Moallem University, Volume 16, Number 60, pp. 65-81.

Thesis

Ebrahimi Kalhoroodi, Khadijeh (1999) "**Study of the status of translation of children's books 3 to 11 questions, 1376 - 1375**", Master Thesis in Library and Information Science, Faculty of Educational Sciences, University of Tehran.

Taheri Lotfi, Mitra (1999) "**Study of the status of books for children and adolescents 1357-1371**", Master Thesis in Library and Information Science, Faculty of Educational Sciences, University of Tehran.

Toofani Asl, Vahid (1990) "**Quantitative Comparison of Publications of the Center for the Intellectual Development of Children and Adolescents in the Periods of 1345-1351, 1358-1387**", Master Thesis in Library and Information Science, Faculty of Educational Sciences, University of Tehran.

Mir Hosseini, Zohreh (1987) "**A Subject in the Stories of Children and Adolescents (1978-1987)**", Master Thesis in Library and Information Science, Faculty of Educational Sciences, University of Tehran.

Review and analysis of the structure of the educational plans in Nesabe Sebian written by Aboo Nasr Farahi (A case study of a children's book in the traditional educational system)

Dr. Abolfazl Ghanizadeh¹, Nozhat Taherifar²

Abstract

In this article, the form and content of a children's book (Nesab e sebian) is analyzed statistically. It has been used in iran's islamic educational system approximately for six hundred and fifty years. In the present study, based on statistics counting, 3216 term are used in the book. First: a-In terms of the form determined : Linguistic vocabulary frequency, content words, rich and poor rhyming words, human and non-human related vocabulary, and also we consider the human being and a non section identification and (b)In terms of content determined: Subject words agreeable, disagreeable and uneffect words, within its amazing, imaginative and emotional moral, as well as the elements of color, music and movement vocabulary. Then it is determined through the determination of the frequency of words, the elements of the standard and non-standard educational book And finally, after the necessary investigation. The findings finally proves that this book is not an appropriate poetry book for children.

Keywords: children's poetry, educational, Poetry, Nesa, sebian.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

¹.Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature, Payame Noor University of Tabriz, Tabriz, Iran. (Responsible Author) ab.gh9966@gmail.com

².Master's degree in Farsi Department of Language and Literature, University of Tabriz, Tabriz, Iran. Taherifar@yahoo.com